

НАУКОВА ШКОЛА: КОНЦЕПЦІЯ ГОЛОВНОЇ (ПЕРВИННОЇ) КРИМІНОГЕННОСТІ ТЕРОРИЗМУ ТА ІНШИХ МІЖНАРОДНИХ ЗЛОЧИНІВ

Стаття містить зміст, характеристики і ключову ідею, навколо якої формується наукова школа кафедри міжнародного права Інституту міжнародних відносин Національного авіаційного університету.

Ключові слова: *тероризм, наукова школа, міжнародна кримінологія.*

Статья включает содержание, характеристики и ключевую идею, вокруг которой формируется научная школа кафедры международного права Института международных отношений Национального авиационного университета.

Ключевые слова: *терроризм, научная школа, международная криминология.*

The article contains content, characteristics and key ideas around which the scientific school of the International Law Department of the International Relations Institute in the National Aviation University forms.

Key words: *terrorism, scientific school, international criminology.*

Проблема міжнародно-правової протидії тероризму становить предмет наукового інтересу науково-дослідних установ та вчених багатьох країн світу. Проте серйозних результатів, які могли б вплинути на якість і дієвість міжнародної антитерористичної нормотворчості, на жаль, отримати не вдалося.

Незначна дієвість чинних норм міжнародного права у сфері боротьби з тероризмом дає підстави для сумнівів щодо адекватності предмета правового регулювання: чи саме тероризм як загрозу міжнародній безпеці у всьому комплексі її складових поміщено у фокус дії відповідних норм міжнародного права?

Як виявилось, науково-теоретична розробка цієї проблеми передбачає широке залучення наукового інструментарію не тільки наук кримінально-правового циклу, але й цілої низки суміжних з правом наук гуманітарної сфери. Очевидність міжнародного, глобалізованого підходу у всьому спектрі ведення теоретичних розробок зумовлює в цілому комплексі їх новий змістовний рівень – рівень міжнародної кримінології.

При цьому сформувалася низка напрямів дослідження проблеми, які, будучи цілком самостійними, одночасно можуть бути успішними в реалізації лише за умови взаємозв'язку, взаємовпливу і координації, що передбачає їх розробку в рамках єдиного науково-теоретичного задуму та концептуальної переконаності авторів.

Умови, які таким чином складаються, логічно ведуть до створення наукової школи як оптимальної демократичної форми мобілізації колективних інтелектуальних зусиль для проведення перспективних досліджень, що забезпечує вимогливість щодо дотримання доктринального рівня досліджень, строгість теоретичних оцінок і достовірність наукових результатів.

Таким чином, створення наукової школи на базі кафедри міжнародного права Інституту міжнародних відносин Національного авіаційного університету обумовлюється, насамперед, актуальністю та концептуальною значущістю закладеної в її основі досліджуваної проблеми, яка охоплює низку важливих самостійних напрямів наукового пошуку, а також наявними науковими результатами, які вима-

гають розвитку й утвердження у доктрині міжнародного права.

Кадровий науковий потенціал школи формується на базі налагодженої на кафедрі системи добору та залучення до наукової роботи талановитої молоді з числа доцентів, аспірантів і студентів. Проводиться щорічний набір студентів до магістратури за спеціальністю «Міжнародне право» спеціалізації «Міжнародно-правове співробітництво із боротьби з тероризмом на транспорті». При кафедрі відкрита аспірантура (з відривом та без відриву від виробництва) наукової спеціальності 12.00.11 «Міжнародне право», в рамках якої досліджується низка тем, орієнтованих на розвиток і зміцнення аргументаційної бази ключової ідеї школи: створення науково-теоретичної бази для ефективного міжнародно-правового антитерористичного нормотворення, в основі якого лежить принципово нове глобалізоване розуміння суб'єкту міжнародного злочину тероризм. В якості здобувачів дослідження із зазначеної тематики на кафедрі здійснюють три докторанти. Перспектива досліджуваних і перспективних тем пов'язується із загальним науковим результатом – рекомендація основ нормотворення, що охоплювали б тероризм та інші міжнародні злочини у всіх аспектах формування і дії їхнього злочинного механізму.

Науково-теоретична проблема, яка визначає зміст наукової школи, пов'язана із низькою ефективністю норм і положень міжнародного антитерористичного права. Це обумовлено тим, що кризовість світового розвитку, справжні складові якої (віртуалізація економіки та її міжнародна криміналізація; феномен фінансової цивілізації; відмова в розвитку «третьому світу» з метою гегемонізації світової системи та ін.), будучи одночасно й теророгенними чинниками, залишаються за межами активного впливу міжнародного права. Зростаюча на цьому ґрунті міжнародна конфліктність (яка вказує також і на ознаки криміногенності самого права) в силу неспівставності можливостей протидіючих сторін все більше набуває терористичного характеру.

Проблема міжнародного антитерористичного права, яке в силу своєї неадекватності в цих умовах стає джерелом додаткової конфліктності (тобто, криміногенності), полягає у спотворенні предмета правового регулювання, неточному визначенні механізмів злочинної поведінки і суб'єктності складу міжнародного злочину тероризм.

У кримінологічному аспекті це виражається у неувазі до первинних (генеральних) причин зростаючої міжнародної терористичної конфліктності та транснаціональної злочинності і визначенні складу тероризму та інших міжнародних злочинів, виходячи з оцінки вторинної причинності (так звана боротьба із «вторинною» міжнародною злочинністю).

У міжнародному кримінально-правовому аспекті це виражається у фактичній декриміналізації базових (глобальних) ланок міжнародних злочинних механізмів, які формуються у нееквівалентних міжнародних взаємодіях (так звана міжнародна «білокомірцева» злочинність).

Таким чином, у фокусі дії міжнародного антитерористичного права опиняються лише організатори й виконавці терористичних актів, але не повна за своїм глобальним змістом злочинна конструкція тероризму.

Основними наявними науковими результатами наукової школи на шляху обґрунтування зазначеної проблеми та її розробки є наступні.

1. Відкрито й апробовано новий самостійний напрям науки кримінологія – міжнародна кримінологія. Базуючись на напрацьованих теоретичних матеріалах і досвіді дослідження міжнародного злочину тероризму, обґрунтовано спе-

цифічність об'єкта, системи методів і наукового інструментарію міжнародної кримінології. Враховуючи невисоку ефективність діючих антитерористичних норм міжнародного права, показано, що кримінологічною наукою не повною мірою охоплюється детермінація і причинність міжнародної злочинності, що формуються в зоні глобальних процесів і визначаються вадами світового порядку. Це негативно відбивається на дієвості міжнародно-правових норм, а отже, на ефективності міжнародно-правової протидії міжнародним злочинам, зокрема, тероризму. Запропонований науковий підхід передбачає усунення зазначеного упущення в юридичній науці.

2. Розроблено і впроваджено у навчальний процес Університету нову міжгалузеву міжсистемну галузь міжнародного права – міжнародне антитерористичне право. Самостійність галузі визначається специфічністю її основних змістовних характеристик. Об'єктом регулювання галузі є відносини держав, міжнародних організацій, фізичних осіб та інших учасників міжнародних взаємодій, що складаються в процесі виникнення тероризму та організації боротьби з ним. Предмет регулювання утворює власне тероризм як злочин за міжнародним правом і діяльність інституційних систем і органів антитерористичного призначення.

В основі галузевого методу міжнародного антитерористичного права лежить формування і дія правових норм і положень на базі конфліктологічного розуміння природи тероризму як протиборства двох визначених сторін, а також широкого залучення можливостей міжнародних і національних галузей права, правових і суміжних з правом наук, що створює умови регулювання боротьби з проявами тероризму в усій їхній багатоаспектності. Концептуальну основу галузі складає правовий феномен тероризму, який виражається в складному сукупному суб'єкті складу цього міжнародного злочину. Такий суб'єкт відображає соціальний механізм виникнення і дії тероризму як продукту деформацій життєдіяльності міжнародного співтовариства в цілому, але аж ніяк не відірваних від соціуму груп радикально налаштованих екстремістів.

3. Розроблено теорію терористичної асиметрії, яка відкриває для розуміння практично необмежені можливості іррегулярної дії терористичного акту як засобу боротьби, а отже, співставного протиборства протестного руху з будь-якої потужності воєнно-економічною системою в рамках терористичного конфлікту (тероризму).

В основі феномена абсолютної іррегулярності цієї теорії лежить невичерпність арсеналу для терористичних актів, тобто предмета безпосереднього посягання – випадково обраних невинних людей. Розроблена за критеріями, прийнятими у наукознавстві, теорія сприяє вдосконаленню норм і положень міжнародного антитерористичного права, формуванню нового типу сприйняття проблеми тероризму як основної ознаки системної кризи світового устрою і одночасно як ультимативного фактора, який спонукає світове співтовариство до вирішення цієї кризи єдино прийнятним і дієвим способом – шляхом змін соціально-економічних основ світоустрою.

4. Представлена концепція антитерористичної системи держави як певної цілісності функціональних структур та органів, процесів і заходів взаємопов'язаних і скоординованих в рамках Антитерористичного центру при Службі безпеки України, упорядкованих як елементи, утворені наявністю правової бази, інформаційного забезпечення, веденням розвідувально-контррозвідувального пошуку, організацією фізичного захисту об'єктів, вразливих у терористичному відно-

шенні, проведенням антитерористичних операцій та попереджувально-профілактичної роботи, об'єднаних гуманітарною ідеєю і спільною метою усунення тероризму як злочинного соціального явища. У рамках антитерористичної системи розроблена конструкція сил спеціальних операцій антитерористичного призначення як міжвідомчого силового угруповання в гнучкому трьохступеневому форматі (в залежності від ступеня терористичної загрози), об'єднаної єдиною системою підготовки та управління.

З урахуванням отриманих наукових результатів і виходячи з оцінки їхньої пріоритетності, наукова школа формується навколо ідеї відмінності характеристик злочинних механізмів у сфері міжнародного права. Ідея базується на філософському принципі парних речей, який через конфліктологічний механізм протидіючої взаємодії трансформується у правові категорії шляхом кваліфікації сукупного суб'єкта складу міжнародного злочину (тероризм). Базові підстави для подальшої розробки наукової ідеї випливають з напрацювань, здійснених у рамках нового наукового напрямку кримінології – міжнародної кримінології, запропонованого на основі досліджень тероризму як злочину за міжнародним правом.

Встановлено, що діяння, які утворюють головну, первинну продуковану глобалізованою світосистемою криміногенність, незважаючи на те, що у своїй більшості вони складають правопорушення за міжнародним правом (право на розвиток, самовизначення, втручання і т. ін.), у чинній правоохоронній сфері не піддаються відповідній криміналізації, і, в більшості випадків, залишаються поза активним регулятивним впливом міжнародного кримінального права, міжнародного права збройних конфліктів, міжнародного економічного права, міжнародного права міжнародної відповідальності та інших галузей міжнародного права.

Дії держав та інших суб'єктів міжнародних правовідносин, що утворюють зазначену криміногенність, помилково оцінюються лише як причини і умови іншої (вторинної) злочинності та виносяться «за дужки» криміналізації, результуючи недосконалу, неповну міжнародну нормотворчість, яка, відповідно, й зосереджується в основному на злочинних проявах похідного, вторинного характеру.

Таким чином, зазначені первинні діяння, що, як правило, є складовими порушення основних принципів міжнародного права, штучно виносяться в суто детермінаційну категорію і залишаються предметом політичної чи моральної відповідальності, істотно не впливаючи на зміст правового впливу.

Наявність проблеми спотворення предмета міжнародно-правового регулювання у сфері боротьби з тероризмом та іншими міжнародними злочинами в цілому позначено в попередньому порядку. Проблема обґрунтована лише як предмет для наукової дедукції і вимагає уточнення власне змістової сутності та подальшої розробки як наукової ідеї.

Здійснення цього проекту видається доцільним за двома основними напрямами: а) через поглиблення науково-теоретичної бази міжнародної кримінології; б) через конкретику суміжних (доповнюючих) проблем дослідницької уваги, що обираються учасниками наукової школи.

Напрями розвитку міжнародної кримінології визначаються, по-перше, завданням усунення криміногенності, що міститься в самому міжнародному праві, формуванням уявлень багатофакторності криміногенної бази міжнародної злочинності. Необхідне системне обґрунтування вирішальної ролі в її (злочинності) виникненні й ескалації найвпливовіших акторів міжнародних відносин, що визначають зміст світоустрою, його кризовість.

По-друге, через утвердження та розвиток інституту сукупного суб'єкта складу міжнародного злочину слід надати консенсусний характер антитерористичній, і, можливо, іншій міжнародній кримінальній нормотворчості, сприяючи формуванню загальнопланетарного інтересу до усунення (катастрофогенної) глобальної конфліктності.

Що стосується конкретних напрямів наукового пошуку, які сприяють розробці основної проблеми, то вони видаються щонайменше наступними:

- проблема кодифікації основних принципів міжнародного права;
- конфліктологічний підхід до міжнародно-правової кваліфікації складу тероризму;
- відповідальність держави у нормах міжнародного антитерористичного права. Проблема кримінальної за міжнародним правом відповідальності держави;
- міжнародне право збройних конфліктів і терористичний характер сучасної конфліктності: можливості застосування;
- боротьба з тероризмом і права людини: міжнародно-правові проблеми;
- антитерористичний потенціал міжнародного економічного права;
- тероризм і транснаціональна організована злочинність: спільне та відмінності правової природи і механізмів злочинів.

Перелік проблем, досліджуваних і тих, які підлягають дослідженню в рамках наукової школи, звичайно ж, не є вичерпним. Важливо інше: напрями досліджень визначаються на базі загального підходу до оцінки юридичної природи міжнародної злочинності в умовах глобалізації як продукту соціальних взаємодій міжнародного співтовариства в цілому з урахуванням визначальної ролі його найрозвиненішої частини.

Прихильність до цієї ідеї і завдання втілення її в міжнародному праві становлять сенс і зміст наукової школи, яка формується на кафедрі.